

Cum proprius venere tamen, se se explicat error;
Altera nam remis impellitur, altera vento.

Causa igitur non est omnis, quæ causa videtur:
375 Et sensus Ratio judex, non serva profecto est.

Sic hominem atque feram causæ disjungere possunt
Motrices, quamvis eadem videatur & una:
Quod satis est, ut sit dubio locus, & mora nostris
Judiciis. Nam notus homo, fera cognita nondum.

380 Quod facit hæc promtum est; factorum quæ sit origo,
Non liquidò scimus. Tu conjicis esse timorem,
Aut desiderium; quoniam dat signa timoris,
Ac desiderii: & properas hoc dicere, quamvis
Nec certò constet, nec rem perpendere cures:
385 Ast hominem quassante metu atque cupidine ferri,
Non tantum hoc signis, quæ sunt fallacia saepe,
Non conjecturâ nosti; sed conscius ipse es.
Quod te igitur spectat tibi notius, & mihi, quod me,
Quàm quod Equum aut Felem. De te ergò judicium fer,
390 Ex his quæ de te nosti; non, quod tibi probro est,
Felis ab exemplo, cui te componere mavis.
Imus ad ignotum per cognita: sed tibi, Quinti,
Rebus ab ignotis ad notas ire libido est.
Siccine legitimus Logices pervertitur ordo?
395 Siccine per tenebras optatum lumen aditum?

PLURIBUS hinc adeò verbis jam parcere possem:
Nam subito ruit objectum & vanescit in auras.
Sed quia te rapiunt sensus, atque in tua dicta
Vulgare ac promtum est facili descendere clivo;
400 En totum tibi Cartesium validasque cohortes

Cartesii opponam: forsan dubitabis, & ultro
Dices obscurum quod apertius antè putabas;
Si facilè, ut spero, exponi miracula possint
Omnia brutorum, quæ præstantissima ducis,
405 Organicam per vim, molimine mentis ademto.
Sed cum te moveant, Ratione potentius ipsâ,
Rebus ab externis quæ passim exempla petuntur;
Exemplis etiam tecum certare lubebit.

Dic igitur. Quoties nostris tractatur in hortis
410 Herba manum fugiens, à sensu nomen adeptâ,
Nonne reluctari indignans ac nolle videtur,
Et, quasi contactu violatam, stringere frondem?
Usque adeò, ut si instes, importunusque sequaris,
Contrahat in se ipsam ramos aversa dolentes,
415 Et properet capite in terram procumbere flexo;
Donec destiteris vim tandem inferre molestam:
Tumque resurgentem miraberis, omnia rursus
Pandentem folia, & revirescentem ore sereno.
Huic-ne voluptatis sensum, sensumve doloris,
420 Huic-ne animum nostri similem dabis? Organa tantum
Miris apta modis, atque arte instructa magistrâ:
Unde fit, ut sparsus fibris ac frondibus humor,
Quo teneræ constare solet vigor ac decus herbæ,
Appulsi minimo pluviae baculive manusve,
425 Cogatur revocare gradum, venasque relinquat
Exsangues: illo convulsos impete nervos
Et replicata vides folia; hinc subsidere planta
Cernitur, & simulare fugam timidumque pudorem.

OBSERVASTI hederis, necnon & vitibus inter
Q iiiij

- 430 Pampineas frondes nasci prostantia fila,
Quorum ope debilibus provisum est undique ramis;
Ut possint humiles alieno assurgere fulcro.
Ni faciant, reptare solo cogentur, & aurâ
Privari, & pedibus calcandum extendere truncum.
- 435 Ergò si paries juxtâ , palusve vel arbos ,
Continuò tendunt illuc, digitosque patentes
Producunt, fulcrum amplexæ , vinclisque ligantur
Intortis; nec quæ semel arripuere , remittunt ;
Donec adhærentes ad summa cacumina crescant.
- 440 An sua Mens hederæ , sua viti est ? Attamen illa
Non sine consilio & reftâ Ratione geruntur.
Quædam hederæ , quædam viti Mens tale paravit
Subsidium, infirmisque manus & brachia prudens
Attribuit, certos provisum munus in usus.
- 445 Quidni etiam plantas animantes esse putâris ?
Scilicet hoc quoque idem permulta legumina præstant.
Nam cicer , & sumptu Lucullis emta superbo
Pisa , fabæ & graciles , longoque cucurbita collo ,
Cùm nihil inveniunt , ipsæ sibi mutua præbent
- 450 Auxilia , & ramos tenues utcunque maritant.
Haud secus ac pecudes in aprico gramine campi ,
Cùm fervet succensa dies , glomeramine facto
Summissum caput alternis à sole tuentur ;
Et focia in sociæ solamen queritum umbrâ.
- 455 QUIN si fortè inter lupulos caput exerat ulmus ;
Illi in circuitu succrescent corpore primùm
Erecto , & se se tollent ; mox quisque recedens
A perpendiculo , caput inclinabit ad ulmum ,
Inde sibi columen sperans. Distantia motu

- 460 Vincitur obliquo , & jugi conamine tandem
Perveniunt cuncti : simul apprendere , volutam
Ordiri subitò , spirisque tenacibus arctè
Constrictum norunt celeres involvere truncum ;
Et simili tandem correptos compede ramos
- 465 Illaqueant : tegitur peregrinis frondibus arbor.
Admiranda tibi nonne hæc solertia plantæ ?
Sic quoque progreditur cæcis radicibus ilex ,
Succus ubi melior , pinguesque uligine glebæ
Pabula sufficiunt ; loca prudens arida vitat ,
- 470 Scrupus ubi , multoque infelix glareæ topo :
Tunc quâ liberior patet aër , brachia tendit ;
Ac properat summum in sylvis efferre cacumen ,
Vitales ne præripiant quibus indiget auras.
- HIS ergò Veteres cùm rebus inesse viderent
- 475 Artem aliquam , passim Genios sparsere latentes ,
Qui regerent , motumque darent , vitamque foverent.
Juppiter hinc cœlo datus & Saturnia Juno ,
Vulcanus flammis , Terræ Berecynthia Mater ,
Oceano Neptunus & æquorea Amphitrite ,
- 480 Dis quoque visceribus terrarum Hecateque triformis ,
Et segeti secunda Ceres , vitique Lyæus ;
Quin & sideribus miro sic ordine motis
Ut nunquam officio desistant , apta dederunt
Numina ; sic etiam Soli quo cuncta foventur ,
- 485 Aurigam , currumque , immortalesque quadrigas ,
Arboribus Dryadas , fluviorum Naiadas undis ,
Pratis ludentes per gramina læta Napæas ,
Tum Satyros sylvis , & turpia Numina Faunos.

HAUD aliter multis animans Magnesia quondam
 490 Visa filex, traheret quòd grandia pondera ferri;
 Suspicioque fuit sensùs & amoris in illâ.
 Nam quis non stupeat, grave condensumque metallum
 Currere in amplexus lapidis; fierique vicissim
 Magnetem, atque alio saturari denique ferro?
 495 Necdum etiam gemino suspendi cardine Mundi,
 Altera ceu Tellus esset, parva Orbis imago,
 Cognorant; nec vis in eâ comperta polorum;
 Nec cœli latera ostendens in pyxide, classes
 Ducebat pelago & supplebat sidera nautis.
 500 Succina quid referam paleis onerata perinde
 Eminus allectis? Inter duo corpora plana
 Sponte suâ surgens oleum, hoc velocius altum
 In culmen properans, quo fit vicinius illi?
 Tum lymphæ stillas, quæ cùm accessere fluendo,
 505 Protendunt parvos apices ac mutua captant
 Oscula, dum tandem coalescant corpus in unum?

HÆC si more tuo expendis, vestigia Mentis
 Ejusdem quâ bruta tibi pollere videntur,
 In plantis, in fossilibus passim obvia cernes
 510 Observans; leviora quidem, Mentisque minoris:
 Sed plus atque minus non dividit (ipse docebas)
 Naturam rerum, mage quæ perfecta minùsve
 Esse potest, quamvis eadem uniusque tenoris.
 Utque feras homini signa ob communia quædam
 515 Æquiparas, quanquam in reliquis distare fateris,
 Æquiparare feris etiam genera ista licebit,
 Ob certos pariter motus, externaque Mentis
 Indicia, in multis etsi distare fatendum est.

Si dicas Mentem humanam præstare ferinæ
 520 Organicis tantum, quibus utraque machina constat
 Partibus, hoc itidem de plantis omnibus ausim
 Respondere, & de brutis animantibus unà
 Collatis. Tua me, dum pugnas, arma tuentur.

AT verò genus arboreum non ambulat, inquis,
 525 Non edit vocem, non obtinet organa sensùs.
 Imò quæ retuli plantaria sponte videntur,
 Etsi affixa solo, tamen & pretendere ramos
 Quò juvat, & captare suam radicibus escam.
 Forsan odoratu & gustu tactuque fruuntur:
 530 Nam faciunt quæ non fieri sine sensibus illis
 Posse putas. Careant: quid tum? nihil inde probatur.
 Omnia non omni possent animalia sensu.
 Qui cæcas terebrant inhâ in tellure latebras,
 Lumbrici degunt oculis atque auribus orbi.
 535 Sunt in littoribus pelagi conchylia, cultrum
 Quæ formâ referunt, nunquam de sede moventur:
 Tantum, regresso fluctu occultantur arenâ;
 Hinc se paulisper tollunt venientibus undis.

QUINETIAM esse feras terris spectamus & alto
 540 Sic hebetes, illis animantior herba videri
 Ut possit, cunctos renuit quæ tangere tactus;
 Aut acus ad gelidam semper quæ vertitur Arcton,
 Et tacto magnete polum servare fidelis,
 Nonnihil hinc atque hinc declinat tempore certo.
 545 Sunt homines mente interdum, te judice, capti,
 Quos canis & lupus ingenio superare videntur:
 Invenies brûtum plantis & inertius ipsis.

Cunctarum tamen est similis natura ferarum :
 Omnibus aut nullis Mens est. Si Mentis honores
 550 Concedas Aquilis , & habebunt Ostrea Mentem.

A t quidquid plantæ insignes ac nobile saxum
 Ostentant, fieri per tenuia corpora, certis
 Exagitata modis & propellentia, constat.
 Nil opus est animo, vi tantùm atque impete motûs.
 555 Hoc ais , & fateor. Sed gentis pulchra ferinæ
 Cur non facta licet paribus concredere causis ?
 Influit assidue gemino de cardine Mundi
 Vivida Materies ac subtilissima, caulas
 Magnetis penetrans , ac circum effusa perenni
 560 Vortice : consimiles in ferro nacta meatus ,
 Ipsum etiam penetrat, lapidique alludit amico ,
 Magnetemque novum simili vertigine format :
 Quam si vel minimo perficitu ferrea cuspis
 Imbiberit, semper , dum libera , vertitur illuc
 565 Unde venit flumen ; variat variantibus alveis.

V i s eadem est plantis quæ fulcri oriuntur egentes :
 Quos etenim his opifex digitos Natura paravit,
 Villisque armavit prudens atque unguibus uncis ,
 Producit succus veniens ; cùm deficit , illi
 570 Paulum exarescunt, ac spiræ tortilis instar
 Curvantur: si quid tangant , id nexibus arctis
 Involvunt ; si nil occurrerit, haud minus ipsi
 Aut inter se se , aut soli frustaque ligantur.
 Quæ verò fulcrum inclinato vertice quærunt ,
 575 Has ea Materies agitat quæ corpora circùm
 Omnia perpetuis gyrando motibus ambit.

Sunt ita dispositæ motum hunc ut ubique sequantur
 Invitæ, nullo propriæ conamine mentis ,
 At vi quâ magnes ferrum trahit ac sibi donat.

580 S i quis agi ferrum stimulo arbitretur amoris ,
 Aut furandi animo , magneti quam invidet , artem ,
 Prodigus ille animi nimium , stolidusque vocetur.
 Quid si ego , dum axis properans obmurmurat unda ,
 Et quatit insultu ripas , & spumea circùm
 585 Infremit , iratam ripæ saxisque putarem ,
 Quòd sibi jucundos aditus objecta morentur ?
 Aut , quem recta negat cursum via , quærere longo
 Circuitu , & reparare moras ardore fluendi ?
 Denique , cùm prunis cendentibus æstuat , ignes
 590 Detrectare odiis , & in aëra malle resolvi
 Ac fugere in fumum , quàm subdi hostilibus armis ?
 Quid si etiam flamas , quoniam sunt pabula flammis
 Utilia , idcirco quis crederet esse voraces ,
 Quòd pruritus edax rabiesque famelica vexet ?
 595 Vel mare , cùm terras veniens tegit , inde recursat
 Temporibus certis , & littora fœcibus implet ,
 Sæpe etiam tumidos tollens ad sidera fluctus ,
 Dissipat errantes , aut frangit rupe carinas ;
 Conari excidium terris , temeraria coepit
 600 Nautarum ulcisci , studioque nitoris , inanes
 Quisquiliias puro è gremio depellere dicam ?
 An risum teneas auditum admissus ? At ista ,
 Exclamas iterum , per motus omnia fiunt
 Corporeos , quorum facile innotescit origo .
 605 Res est , confiteor , nulli non cognita. Verum
 Quidni corporeis ita motibus omnia fiant

In brutis, quæ consilio directa videntur?

QUANDO QUIDEM licet, à minimis exordia sumam.
 Ostrea vix pelagi fundo gradiuntur, adhærent
 610 Rupibus & saxis, vescuntur gramine, foetus
 Progenerant, referare solent & claudere concham.
 Machina si tales aptata putetur in usus;
 Et ponam in capite & stomacho & genitalibus agmen
 Spirituum, simul & quædam instrumenta movendi
 615 Corporis; hæc tribuam solis discrimina motū
 Particulis, versūs propriam impellentibus escam,
 Absque fame, seu notitiā, aut cuppedine victūs:
 Ut radix in pingue solum, pejore reliquo
 Commeat, & fundit sylvam hinc atque inde comantem.
 620 Necnon convenient sibi mas & foemina; sicut
 Convenient geminæ per vincula mutua vites:
 Dispar finis erit, verūm par causa modusque.
 Nonne etiam constat palmis haud crescere baccas,
 Ni prope sit conjux? Nonne omnis nunc quoque gentis
 625 Novimus arboreæ gemino connubia sexu?
 Flumina materiæ levis, insinuantis, aduncæ,
 Per varios missa hinc, atque inde recepta meatus,
 Motabunt concham, ferrum ut magnete movetur,
 Ac melius longè; quia sunt ea corpora ferro
 630 Et fabrefacta magis, pluresque tributa per artus:
 Quinetiam variè; variis ut stridula ventis
 Pinnula seu malo in summo, seu culmine tecti
 Volvitur, & coeli partes versatur in omnes:
 Et rota juncta rotæ, quanquam uno fluminis iectu,
 635 Diversæ currunt; si recta hæc, illa supina est.

NOBILIORA parem servant animalia ritum,
 Etsi fortè modo mirabiliore gerunt se;
 Machina quòd longè data sit præstantior ipsis.
 Cur canis insequitur leporem cervumque caprumque
 640 Sylvestrem? Quidam è cunctis animalibus exit
 Halitus, haud feriens oculos, sed nare sagaci
 Sensilis, atque humiles longùm diffusus in auras,
 Graminibus pariter tritis ac sentibus hærens.
 Hunc non suscipimus, nec bellua suscipit omnis;
 645 At quæ sola fuat venando nata, suasque
 Sic nares habeat textas, quas halitus intret:
 Ut sera non omnis velit omnem admittere clavim.
 Halitus hic valido catuli quatit impete nervos;
 Scintillant oculi; præcordia sanguine turgent;
 650 Pulmones jacint reclusis faucibus auram:
 Illinc latratus, qui que artibus emicat ardor.
 Ergò quæ cervus longo corpuscula tractu
 Emisit, nervis altè intricata caninis,
 Huc catulum rapiunt, unde effluxere; ruitque
 655 Impiger ad cervum loca per deserta vagantem,
 Aut recubantem inter frutices domitumque labore,
 Quam si spirituum seriem velutique catenam
 Amisit catulus, nimio sive impete raptus,
 Seu cervi facto in vestigia trita regressu,
 660 Sistitur, aut mutus male certis passibus errat,
 Seque agitans variè, simul anxius esse videtur;
 Si reperit, latrat rursum, ac velocior instat:
 Illius ad vocem sociorum turba recurrit.
 SÆPE canes oculis tantum, nil nare cientur;
 665 Illos nullus odor, sed prædæ irritat imago.

Lucis enim radius, quem præda objecta reflectit,
Postquam oculi tetigit fundum, tensoque receptus
Reticulo, succussit agens primordia motū
Nervorumque caput, se fila unde omnia produnt;
670 Succussi fontes animorum hinc inde fluentū
Irrorant sparsos per segmina multa canales:
Musculus hinc omnis concepto flumine turget,
Assurgunt fibræ, & curvos breviantur in arcus,
Ossaque, membrorum fundamina, subdita tollunt;
675 Totaque compages in partem vertitur illam,
Unde sibi veniunt irritamenta. Necesse
Tunc igitur planè est, cùm tantos machina motus
Hauserit hinc, illuc etiam directa feratur.
Quandoquidem radius, qui motū omnis origo est,
680 Objectæque rei simulacrum in lumina defert,
Inde venit semper, semperque revertitur illuc.
Pondera non aliter comprehensa rudente trahuntur,
Et veniunt ad eum, qui dat motum ipse rudenti.

Ut canis in cervum cursus, sic & fuga cervi
685 Mechanico fit plana modo. Latratibus aures
Ut primūm sonuere, sono concussa movetur
Machina tota repente feri, quem somnus in umbrâ
Detinuit; cutis arrigitur, nervique tremiscunt.
Ecce animi cerebro delapsi concita membra
690 Exagitant; & pulsa, procul discedere cogunt.
Machina principiis nam talibus, ordine tali
Compacta est, ut rumor eam sonitusque minaces
Commoveant (licet illa minas urgensque periculum
Nesciat) inque fugam vertant: velut igne fugatur
695 Unda; Æschynomenes ramus, cùm tangitur, herbæ.

Sic

Sic bruta aufugiunt, ut cernas signa timoris
A ritu pendere mero, quem condita servant
Organa; non verum fugientibus esse timorem.
Omnia nempe feras non æquiè murmura turbant,
700 Non omnes rerum effigies. Horrere videtur
Hostem quæque suum: cervi damæque molosso,
Accipitrem perdix, milvum gallina, lupumque
Bos & ovis: latebras conquirit piscis in ulvâ,
Ingruit. ut trepidæ populator lucius undæ.
705 Nullus ab innocuis metus est in gente ferinâ.

CUR illud fugiant, hoc contra bruta sequantur,
Haud ægre inspicias, positis quæ diximus. Omne est
Arcanum in fabricâ. Confestim nempe recedunt,
Diffona cùm veniunt illis; ac proinde sequuntur,
710 Si cum propositis est convenientia rebus,
Et quidam tonus harmoniæ qui congruat. Ecce
Si geminas fidium chordas quis tendat, eundem
Ut sonitum reddant, cùm tangitur altera plectro,
Consonâ chorda tremit, fremitusque intacta repente
715 Dat similes, aliisque silentibus una susurrat.
Tum vitreo calici poteris quiem pollicis iictu
Deprendisse tonum, si voce imitatus acutâ
Accinis, hunc frangi, subitoque dehiscere cernes,
Qui voces alias, gravioraque murmura temnat.
720 Inde patet liquidò quid odore sonusque receptis
Eveniat; quî dira fames, sitis improba vexet
Corpora brutorum, non escæ concita sensu,
Non potûs, at ventriculi prurigine tantum,
Quæ stimulat nervos, nec verò pungere cessat,
725 Versus id omne agitans, ex quo mitescere pollit.

R

Quòd si perspicuum non est sic mota reapse
Corpora brutorum , saltē est sic posse moveri.
Unde liquet Mentis regimen nihil his opus esse.
Ergò nullus amor , nullus timor esse putetur
730 In brutis , quanquam id suadent fallacia signa.
Nam timor est odium mortis , quæ creditur instans ;
Nullo viva modo norunt animalia mortem :
Ignoti nullus timor est , ut nulla cupido.
Idcirco fugiunt , quoniam fugere illa necesse est :
735 Et prædam invadunt , quia non invadere prædam
Non possunt. Arcu velut evolat acta sagitta ,
Non arcum fugiens odio , sensuque timoris ;
Atque hominem ferit & lacerat sine motibus iræ.
Haud aliter si fortè lupi venator odorem
740 Vestibus attulerit , catuli latratibus ædes ,
Qui nunquam sensere lupum , vel questibus implent.
Si verò catulam Veneris prurigine dirâ
Contabescentem tractaverit ; ecce protervi
Adveniunt , caudas agitant , ac murmure blando ,
745 Etsi nescierint uxorem , orare videntur.
Nonne hæc mechanico peragi moderamine clarum est ?

SÆPE fit , objicies , lepus ut cùm trajicit agros ,
Continuò breviore viâ canis occupet acer :
Certè consilium leporis prævidit acuto
750 Judicio ; siquidem cautus prævertere tentat.
Sæpe etiam noctu cùm venit ad ostia notæ
Clausâ domûs , latrare gemens , discurrere circùm ;
Inde fores repetens capite auscultare supino ,
Si fortè auditio referentur : denique primum
755 Ancillæ ad strepitum , caudâ gestire citatâ

Protinus hinc atque hinc ; tum demum admissus , oberrans ,
In varios , præ lætitia , p̄torumpere saltus .
Hic spes , hic metus est , hic & prudentia Mentis .
Vidi equidem , vidi & stupui mirabile factum .
760 Sed nihil hic mirabilius , nil pulchrius illis ,
Quæ retuli ; mores præsertim ac prælia narrans
Baubacum & famulos tergo reptante gementes .
Nimirum in cunctis Rationem & clara fatebor
Artis & ingenii pâssim documenta micare :
765 Hinc non inficiar brutis assistere mentem :
At verò mens illa ubi sit , dignoscere fas est .

SCI LICET est eadem , quâ machina flectitur omnis
Nostra volente animo : quâ demum talia fiunt
In nobis , quæ nos ipsi effecisse videmur ;
770 Propterea quia cùm volumus , sunt facta repente ;
Quanquam , ut præmonti , quo sint patranda labore
Et quibus auxiliis , sic ignoramus ; ut illa
Non fierent , si cuique , suos dum promovet artus ,
Vestigandum esset quâ sint ratione movendi .
775 His igitur , quæ nos spontanea dicimus ambo ,
Nil nisi velle datus . Supremæ cetera causæ
Debentur ; Menti nimirum cuncta scienti :
Quæ simul omnipotens cùm sit , solo omnia nutrit
Exequitur . Superest , ut sicut nostra voluntas
780 Postulat hos motus , quos re non elicit ipsâ ,
Pernoscamus , utrum è causâ quoque prorsus eâdem
In brutis nasci possint animantibus ; etsi
Nulla voluntatis ratio dominetur in ipsis .

PLURIMA sunt nobis etiam quæ sponte putantur